

Vrijdag, 31 januari 1936

Allegro ma non troppo

I

Eindelijk! Na drie jaar aarzelen heeft hij gedaan wat gedaan moest worden. Hij hangt zijn wandelstok over zijn arm en loopt langzaam de brede trap af. Maandag zal de brief in de krant staan. Een openbare afwijzing van het regime, en ook van Duitsland. Erika zal trots op hem zijn, trots dat de toevanar zich goed van zijn taak heeft gekweten. Hij heeft zijn geweten en zijn overtuiging laten spreken, de diepe overtuiging – zo staat het in de brief – dat uit het tegenwoordige Duitse regime niets goeds kan voortkomen, voor Duitsland niet en ook niet voor de wereld.

Twee redacteuren komen hem haast rennend tegemoet, ze nemen de trap met twee treden tegelijk. De jongste van de twee heeft een potlood achter zijn oor, zijn pak is verkreukeld en zijn das zit scheef. Wild gebarend praat hij op zijn oudere collega in. De twee lopen vlak langs hem heen, de jongste raakt bijna zijn elleboog; ze ruiken naar vochtig papier.

Hij heeft dorst, zijn mond is uitgedroogd. Ze hadden hem op de redactie toch minstens een kopje thee kunnen aanbieden. Hij blijft een ogenblik staan. Zal hij teruggaan en om een glas water vragen? Hij kijkt op de staande klok in de entreehal. Nee, hij moet niet nog meer tijd verdoen. Het bezoek aan de redactie heeft veel langer geduurd dan hij had gedacht en Katja zal zich vast al afvragen waar hij blijft.

Hij loopt de entreehal door, nu snel en met vastberaden tred. Hij knikt naar de blonde receptioniste, hij wil haar dan-

ken voor haar moeite, maar ze bladert in een tijdschrift en merkt hem niet op. Hij klakt geërgerd met zijn tong en loopt langs haar heen naar de uitgang.

Wanneer de zware toegangsdeur met een doffe klik achter hem in het slot valt, krimpt hij onwillekeurig ineen. 'Nu zijn de banden verbroken,' mompelt hij. Hij haalt diep adem en zegt energiek: 'Het is goed zo.'

Hij blijft op de drempel staan om zijn handschoenen aan te trekken en zijn jas dicht te knopen. Voor de afspraak met Korrodi heeft hij zijn nieuwe winterjas met de donkergrijze bontkraag aangetrokken, hoewel het daarvoor eigenlijk te warm is. Het plotselinge zachte weer en de föhn bekomen hem slecht, vanochtend bij het opstaan is hij duizelig geworden, hij moest zich aan de bedstijl vasthouden en een paar minuten diep ademen bij het open raam voordat zijn bloedsomloop weer stabiel was.

Luid claxonnerend passeert een zwarte automobiel, water spat alle kanten op. Hij ontwijkt een grote plas en steekt de straat over. Hij heeft een hekel aan dit vieze, natte weer, die donkere dagen waarin je ook overdag alleen bij elektrisch licht kunt werken. De winter is niet zijn jaargetijde. Het zou wel iets hebben om in november, zodra de dagen korter worden en de grijze wolkenhemel de blik vernauwt, weg te kruipen in een hol zoals egels en marmotten. Hij zou zich nu graag oprollen op een zacht kussen van hennep en gras en pas in het voorjaar weer wakker worden.

Alleen december is een goede maand. Kerstmis! Kinderwoord en kindergeluk. Elk jaar opnieuw verheugt hij zich de hele adventtijd door op zijn lievelingsfeest, en het weer en de duisternis kunnen hem dan niet deren. Zelfs in het buitenland heeft Kerstmis niets van zijn glans verloren. Dat hebben

ze hem in elk geval niet kunnen afnemen, die schooiers in Berlijn. Al waren de feestdagen in München natuurlijk veel mooier.

Elk jaar werd de hal al dagen voor het feest veranderd in een kerstkamer, met de boom in het midden. Een statige, donkere dennenboom die tot het plafond reikte. Katja kocht de boom altijd zelf, ze vond dat je dat niet aan het personeel kon overlaten.

Ze haalde de kerstversiering uit de kelder en samen tuigden ze de boom op. Hij floot kerstliedjes en verheugde zich van ganser harte op de komende dag. Aan de onderste takken werden vier grote ballen van stof opgehangen, rood, blauw, groen en wit. Katja had die gekocht toen Erika begon te lopen. 'Om aan te raken,' had Katja gezegd, de glazen ballen waren te gevaarlijk, de peuter zou het glas kunnen breken en zich verwonden. Die werden aan hogere takken gehangen, en zo bleef het ook toen de kinderen groter werden. Als alle ballen waren opgehangen, werden de zilveren slingers over de takken verdeeld en de houders voor de rode kaarsjes vastgeklemd. Als allerlaatste zette hij de vergulde engel op de top van de boom.

Op kerstavond zat Katja met de kinderen in de verduisterde werkkamer, ze zongen kerstliederen en wachtten tot hij de kaarsen aanstak, de dubbele deuren opende en de kinderen met verrukte o's en a's uit de donkere kamer naar de helder verlichte hal mochten komen. Ze renden naar de tafel naast de boom die volgeladen was met kleurige pakjes en snoepgoed. Voor iedereen waren er cadeautjes, ook voor het personeel, niemand werd vergeten.

En wat was de ochtend na kerstavond mooi, als hij in alle vroegte uit zijn kamer kwam en de geur van de dennenboom

al rook zodra hij de trap af liep. Iedereen sliep nog, er viel geen geluid te horen en de dennengeur begeleidde hem tot hij in zijn werkkamer was en de deur achter zich sloot.

Vergeleken met het kerstfeest laat de jaarwisseling hem onverschillig. Vaak gaat hij al voor middernacht naar bed, de nieuwjaarsdrukte en alle vrolijkheid staan hem tegen. Wat voor zin hebben goede voornemens die niet worden uitgevoerd en voorspellingen die nooit uitkomen? Elk nieuw jaar brengt dezelfde moeilijkheden en gevechten als het jaar ervoor.

Hij steekt de Schillerstraße over, loopt voorbij de opera en aarzelt even. De weg via de Utoquai is korter, maar hij wil langs het meer. Hij versnelt zijn pas en gaat richting de oeverweg.

De promenade is stil en verlaten, de kale bomen werpen merkwaardig scheve schaduwen. Geen wandelaars die in de maneschijn een ommetje maken en geen liefdespaartjes die onder de bescherming van de duisternis heimelijke eden van trouw uitwisselen.

Langzaam loopt hij langs de oever van het meer en port al lopend met zijn wandelstok in de harde aarde. Een eekhoortje schiet tegen een boomstam op, opgeschrikt door zijn aanwezigheid. Het kleine paviljoen, waar bij mooi weer een jonge violist stond, is met hout dichtgetimmerd. Een leuke jongeman, hij heeft met genoeg toegekeken hoe hij speelde en de paartjes aan het dansen waren.

Het ergert hem nog steeds dat uitgerekend dat domme artikel van Schwarzschild de aanleiding voor de brief was geweest. Dat stelt de zaak in een verkeerd daglicht en doet geen recht aan het belang ervan. Toch is de *Neue Zürcher Zeitung* een van de beste Duitstalige kranten. Hij wordt niet alleen in Zwitserland gelezen, en in het buitenland niet alleen door Duitse emigranten. Nee, Korrodi's reputatie is boven alle twijfel verheven.

Hij blijft staan en kijkt uit over het meer. IJle nevelslierten stijgen op uit het water. Aan de overkant van het meer de witte, helverlichte façade van Baur au Lac. 's Zomers heeft hij vaak op het terras van het hotel gezeten, hij dronk er zijn vermout en keek naar de bonte drukte op de promenade totdat

Katja terugkwam van haar boodschappen in de stad.

Verderop, aan de Hirschengraben, staat het Duitse consulaat, tegenwoordig met een hakenkruisvlag op het dak. De brief zal voor ophef zorgen in Berlijn, zoveel is zeker, daar hebben ze waarschijnlijk niet op gerekend. Hij knijpt zijn ogen halfdicht. De duisternis heeft de vlag verzwolgen, denkt hij, en hij moet bijna lachen om die onnozele gedachte.

Volgende week zal de hele wereld weten waar hij staat. Dan zal er geen twijfel meer bestaan over zijn standpunt en komt er een einde aan alles wat scheef en onbeslist was. Hij trekt zijn schouders op en duikt dieper weg in de kraag van zijn jas. Hij had verwacht dat hij na het afgeven van de brief opgelucht en goedgehumeurd zou zijn, maar hij kan de twijfel niet van zich afzetten. Heeft hij juist gehandeld? Is hij misschien niet toch te overhaast te werk gegaan? Hij zal vijanden maken met de brief, niet alleen in Berlijn. En Bermann zal allesbehalve blij zijn. De uitgever heeft het moeilijk in deze tijden en zonder hem zal de uitgeverij zich waarschijnlijk niet kunnen handhaven in het Rijk.

Natuurlijk klopt het dat Bermann het hem niet altijd gemakkelijk heeft gemaakt. De kwestie met Klaus' tijdschrift bijvoorbeeld, een lelijke zaak, en Bermann heeft hem daar behoorlijk mee in het nauw gedreven.

Maar het was toch in de eerste plaats de schuld van Klaus geweest. Waarom moest die jongen ook meteen in het eerste nummer dat agressieve opstel van Heinrich afdrukken? Wat leken die twee op elkaar, zijn oudere broer en zijn zoon, je zou bijna denken dat Klaus een kind van Heinrich was. Gedachteloos en onbeheerst, zonder na te denken over de gevolgen. Was het nu werkelijk nodig om Göring als een aan morfine verslaafd, bloeddorstig monster af te schilderen?

Bermann had zich verschrikkelijk opgewonden, hij tierde en raasde aan de telefoon. Katja sloeg haar ogen ten hemel, ze vond dat Bermann weer overdreef, je moest niet alles zo ernstig opnemen. Maar Bermann viel niet te kalmeren. De toekomst van de hele uitgeverij stond volgens hem op het spel, hoe moest hij in Duitsland het hoofd boven water houden als zijn auteurs met politieke agitatie bezig waren? Om nog maar te zwijgen van de gevolgen die Klaus' onnadenkende optreden zou hebben voor de binnenkort te verschijnen eerste twee *Joseph*-delen. 'Geen twijfel mogelijk,' zei Bermann beslist, 'u moet uw medewerking aan het tijdschrift opzeggen.'

Hij loopt een paar meter en blijft weer staan. Vanaf het meer steekt bij vlagen een wind op. Hij haalt zijn sigarettenetui uit de binnenzak van zijn jas en zoekt naar zijn aansteker. De wind blaast het vlammetje uit, het duurt een tijd voor hij erin slaagt de sigaret op te steken.

Ja, de brief zou kwalijke gevolgen hebben. Naar de terugave van het huis en de meubels in München kan hij definitief fluiten. De dievenbende in Berlijn heeft alles, werkelijk alles, geconfisqueerd. Bij wijze van straf, omdat hij 'onwettig' in het buitenland verbleef. Al drie jaar lang probeert hij zijn bezittingen terug te krijgen.

Steeds opnieuw heeft hij brieven geschreven aan de *Reichsstatthalter* om te melden dat hij het Rijk niet is ontvlucht, maar dat zijn vrouw een zwakke gezondheid heeft en in Zwitserland genezing moet zoeken. Ook zijn advocaat, de goede Heins, spande zich behoorlijk in, maar het hielp niets. Zelfs betaling van de *Reichsfluchtsteuer* – de boete op emigratie – had geen enkel effect. Katja riep kwaad dat het je reinste chantage was, maar hij wilde vooral zijn spullen terug. Ze

kwamen met de ene ongeloofwaardige uitvlucht na de andere, Heins moest voortdurend nieuwe aanvragen indienen, steeds weer werd een beslissing uitgesteld terwijl de Gestapo het personeel verhoorde, eerst de twee kamermeisjes, vervolgens de kokkin en de chauffeur.

Nu moet Katja zich tevredenstellen met een kokkin en een schoonmaakster, en een chauffeur kan hij zich niet meer permitteren. Goddank heeft Katja in Zwitserland haar rijbewijs gehaald.

Hij mist het huis in de Poschingerstraße in München nog steeds. De kinderen hebben het 'Poschi' gedoopt, maar voor hem zal het altijd het 'kinderhuis' blijven. Een villa van drie verdiepingen, helemaal volgens zijn eigen wensen gebouwd. Trots liet hij bezoekers de statige vertrekken zien. Ze bewonderden het huis, de ruime, gelambriseerde hal met de hoge boekenkasten en de met pluche beklede fauteuils, de elegante salons en de magistrale trap die naar de hoger gelegen etages voerde.

Zelfs de maffe opgezette beer, waar Medi zo om had gehuild, mist hij. In het midden, bij het begin van de trap, had het machtige dier gestaan, in volle lengte opgericht ontving hij de bezoekers, zijn witte tanden glinsterden en in zijn uitgestrekte poot hield hij een zilveren schaalje waarop men visitekaartjes kon deponeren.

Maar wat hij vooral mist, is zijn werkkamer. De mooiste kamer van het huis was dat, groot en licht, en als de terrasdeuren in het midden openstonden, kon hij het de trapje af, rechtstreeks de tuin in lopen. Bij goed weer had hij 's middags na zijn werk vaak onder zijn geliefde kersenboom zitten lezen of notities gemaakt voor de volgende dag. 's Avonds werden de dubbele deuren tussen werkkamer en hal ge-